

için giymesidir. "Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı onların nizamı bozulurdu" (el-Enbiyâ 21/22) meâlindeki âyette, "Göklerin ve yerin nizamı bozuk olmadığına göre bir tek ilâh vardır" şeklindeki kıyasın tamamlayıcı unsurları, anılan kısmının delâleti sebebiyle hafzedilerek icâz sağlanmıştır. Yine bir âyette altın ve gümüşten sadece gümüşe zamir gönderilmesi (et-Tevbe 9/34) ticaretle daha ziyade onun tedavül etmesindedir.

Başta Yûsuf kıssası olmak üzere Kur'an kıssalarında olaylar arasındaki bağlanılarda birçok cümlenin hafzedilerek icâz sağlandığı görülmektedir (Müeyyed el-Alevî, s. 247-258; Zerkeşî, III, 104-134).

Sarf ilminde hazif, söyleniş hafifliği sağlamak için illet harflerinin düşürülmesi şeklinde görülür. Buna "î'lâl bi'l-hazf" denir. Arap aruz sistemindeki hazif ise bahrin son tef'ilesinin hafif sebebinin atılması şeklinde olur (bk. ZİHAFA).

BİBLİYOGRAFYA :

Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1965, s. 15; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 56-66; Muhammed Said İsbir v.dğr., *eş-Şâmil*, Beyrut 1985, s. 448; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, Bulak 1316-17, II, 62; III, 232, 320, 321; Ahfeş, *Kitâbü'l-Kavâfi* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1390/1970, s. 51; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 14-16, 21-22, 206-208; İbn Kuteybe, *Te'vîlü müşkîlî'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1393/1973, s. 210-231, 309; Ebû'l-Hasan el-Cürcânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve huşûmih* (nşr. Ebû'l-Fazl İbrâhîm – Ali M. el-Bicâvî), Beyrut 1386/1966, s. 450; İbn Cinnî, *el-Haşâiş* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), I, 30; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, III, 146; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 527-529; II, 120-128; Harîrî, *el-Makâmât*, İstanbul 1288, s. 207-213, 367-379 (nr. 28, 46); Abdülkâhir el-Cürcânî, *el-Medhal fi Delâilî'l-i'câz* (nşr. Muhammed Abdüh v.dğr.), Kahire, ts. (Matbaatü'l-mevsûa), s. 105-124; Reşîdüddin Vatvâî, *Hadâ'îku's-sihr fi deka'iki's-şif'r* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1342, s. 63-67, 166; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 219; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz* (nşr. Bekrî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 113-116, 122, 336-341; İbnü'l-Bennâ, *er-Ravzü'l-mer'î fi şinâ'ati'l-bedî'* (nşr. Rıdvân Benşakrûn), Dârülbeyzâ 1985, s. 36-37, 143-147; Müeyyed el-Alevî, *eş-Şirâz*, Beyrut 1402/1982, III, 174-176; a.e., Beyrut 1411/1991, s. 247-258; Şirâzî, *Cernheretü'l-İslâm zâ-tü'n-neşr ve'n-nazm* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1407/1986, I, 174-177; Teftâzânî, *el-Muavvel 'ale't-Telhîş*, İstanbul 1260, s. 460-461; Safiyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'iyye* (nşr. Nesib Neşâvî), Dimaşk 1403/1983, s. 276-277; Zerkeşî, *el-Burhân*, III, 104-134; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 439-441; Abdülganî en-Nablusî, *Nefehatü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 254-257; İbn Ma'sûm, *Envârü'r-rebî' bi-enuâ'i'l-bedî'* (nşr. Şâkir Hâdî Şükr), Necef 1388/1968, IV, 176; Abdünnâfi İffet Efendi, *en-Nef'u'l-muavvel*, İstanbul 1290, II, 215-216; Ah-

med Matlûb, *Mu'cemül-muştalâhâti'l-belâgiyye ve tejavvühâ*, Bağdad 1406/1986, II, 425-427; İn'âm Fewâl el-Akkâvî, *el-Mu'cemül-mufaşşal fi 'ulümü'l-belâga*, Beyrut 1413/1992, s. 530-531; İbtisâm Ahmed Hamdûn, *el-Hazf ve't-takdîm ve't-te'hîr fi Divâni'n-Nabîga ez-Zübânî*, Dimaşk 1992, s. 19-51.

İSMÂİL DURMUŞ

Türk Edebiyatında Hazif. Üç çeşit hazif vardır. İlki bedî' ilmiyle ilgili olup kaynaklarda "mühmel" (noktasız) veya "menkût" (noktalı) başlığı altında anlatılan hazif sanatıdır ki buna "tecrîd, gayr-i menkût, hurûf-ı hattî" gibi isimler de verilmiştir. Manastırlı Mehmed Rifat "mühmel" başlığı altında, "Misra veya beytin harflerinin kâmlen noktasız harflerden olmasıdır" diye tanımladığı bu sanatı sadece şiirle sınırlarken Feyzî-i Hindî ve Mahmud Hamza Efendi'nin noktasız harflerle yazdıkları tefsirlerden söz etmesi yukarıdaki tanımla çelişmektedir. Aynı müellif hazif, "Hurûf-ı hecâdan birini bir kasidede bi'l-iltizâm bulundurmamaktır" şeklinde de tarif eder (*Mecâmiu'l-edeb*, s. 405). Bu tarif M. Kaya Bilgegil tarafından da benimsenmiştir (*Edebiyat Bilgi ve Teorileri I*, s. 362).

Hazif önemli bir sanat kabul edilmiş ve hoş karşılanmamıştır. Muallim Nâci, Mehmed Rifat ve Tâhir Olgun'a göre daha çok eski şair ve yazarlar hazif konusuna eğilmişler ve bunda başarılı olmuşlardır. Muallim Nâci, "Artık bunlarla uğraşacak zaman değildir" demiş, Nâmık Kemal, *Tahrîb-i Harâbât*'ta Ziyâ Paşa'yı bu yolda yazdığı kasideler dolayısıyla eleştirmiştir. Tecellî, divançesinde (İstanbul 1290) mahlâsı dışında noktalı harf kullanmamış, Ziyâ Paşa da Resîd Paşa için yazdığı iki kasideyi noktasız harflerden oluşturmuştur. Bunlardan biri *كامل اولدرکه اوله محرم اسرار كلام / كله ارسال ملائكة اكا هر الهام* (Kâmil oldur ki ola mahrem-i esrâr-ı kelâm / Gele irsâl-i melâikle ona her ilhâm) beytiyle başlar.

Türk halk edebiyatında "leb değmez" denilen, kontrol amacıyla saz şairlerinin dudakları arasına dikine toplu iğne ya da kibrit çöpü yerleştirerek b. p. f. m, v harflerini kullanmadan söyledikleri şiirler de bazı harfleri kullanmamak şeklindeki tarife göre hazfin halk şiirindeki örneklerinden sayılabilir.

Türk edebiyatında rastlanan ikinci tip hazif, aruz vezninde "fâilâtün" cüzünün "tün" hecesini kaldırdıktan sonra geride kalan "fâilâ" yerine "fâilün" cüzünün, "feülün" aslı cüzünden "iün" hecesinin dü-

şürülmesiyle kalan "feü" unsurunun yerine "feal" cüzünün, "mefâilün"deki "lün" hecesinin düşürülmesiyle "mefâi" unsurunun yerine "feülün" cüzünün konulması şeklindeki değişikliklerdir.

Üçüncü olarak hazif, meânî ilminde, kalan kısmın maksadı anlatmaya yeterli olması sebebiyle söylenmek istenmeyen sözün ifadede kullanılmamasına denilmiştir ki bunun zıddına "zikr" adı verilir. Sözün nerede zikredilip nerede hafzedileceğini şartlar ve zevkiselim tayin eder. Bu şartlar meânîye dair eserlerde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Şir Nevaî, *Mizânü'l-evzân* (haz. Kemal Eraslan), Ankara 1993, s. 183; Abdünnâfi İffet Efendi, *en-Nef'u'l-muavvel*, İstanbul 1290, II, 215-216; Diyarbekirli Said Paşa, *Mizânü'l-edeb*, İstanbul 1305; Muallim Nâci, *İstîlâhâtü Edebiyye*, İstanbul 1308, s. 213-215; Mehmed Rifat, *Mecâmiu'l-edeb*, İstanbul 1308, s. 405-406; Mehmed İzzet, *Def'u'l-mesâlib*, İstanbul 1325, s. 184-185; Tâhîrülmevlî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 51-52; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I: Belâgat*, Ankara 1980, s. 359-360, 362; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1992, s. 499, 500; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, ts., s. 221; "Hazf", *TDEA*, IV, 191; "Lebdeğmez", a.e., VI, 75.

KÂZİM YETİŞ

HÂZİMİ

(الحازمي)

Ebû Bekr Zeynüddin Muhammed b. Mûsâ b. Osmân b. Hâzim el-Hâzîmî el-Hemedânî (ö. 584/1188)

Hadis hâfızı ve fakih.

548 (1153) veya 549 (1154) yılında Hemedan'da doğdu ve çocukluğunu burada geçirdi. Dördüncü dedesi Hâzîm'e nisbetle Hâzîmî diye tanınır. Küçük yaşta *Şahîh-i Buḥârî* râvilerinden Ebû'l-Vakt es-Siczi'nin hadis derslerine katıldı. Ayrıca Şehrdâr b. Şîrûye ed-Deylemî, Ebû Zür'a Tâhir b. Muhammed el-Makdisî, Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, Şühde el-Kâtibe, Abdullâh b. Ahmed el-Hırakî gibi âlimlerden hadis öğrendi. Silefi ve İbnü's-Sem'ânî'den icâzet yoluyla nakilde bulundu. 570 (1174-75) yılından sonra Bağdat, Musul, Vâsit, Basra, İsfahan, Azerbaycan, İran, Erbil, Hicaz, Şam, el-Cezîre gibi yerlere hadis öğrenmek amacıyla yolculuklar yaptı. Daha sonra Bağdat'a döndü ve burada yerleşti. Şâfiî âlimlerinden Cemâled-din Vâsiḳ b. Fadlân gibi şahsiyetlerden fıkıh okuyarak Şâfiî fıkıhında fetva verecek seviyeye ulaştı. Ebû'l-Hayr el-Kazvîni ken-